

Bouwhistorisch onderzoek

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres	: Kleine Leliestraat 12
Status	: voorbescherming in verband met aanwijzing tot Gemeentelijk Monument
Periode	: januari 2007
Onderzocht door	: Aletta Bastmeijer en Taco Tel
Auteur	: Taco Tel
Datum	: Groningen, 2 mei 2007

Inleiding

Het pand Kleine Leliestraat 12 is bouwhistorisch verkend in verband met het voornemen tot aanwijzing als Gemeentelijk monument. In deze verkenning wordt in kort bestek ingegaan op de bouwgeschiedenis, het pand wordt beschreven en van een waardestelling voorzien.

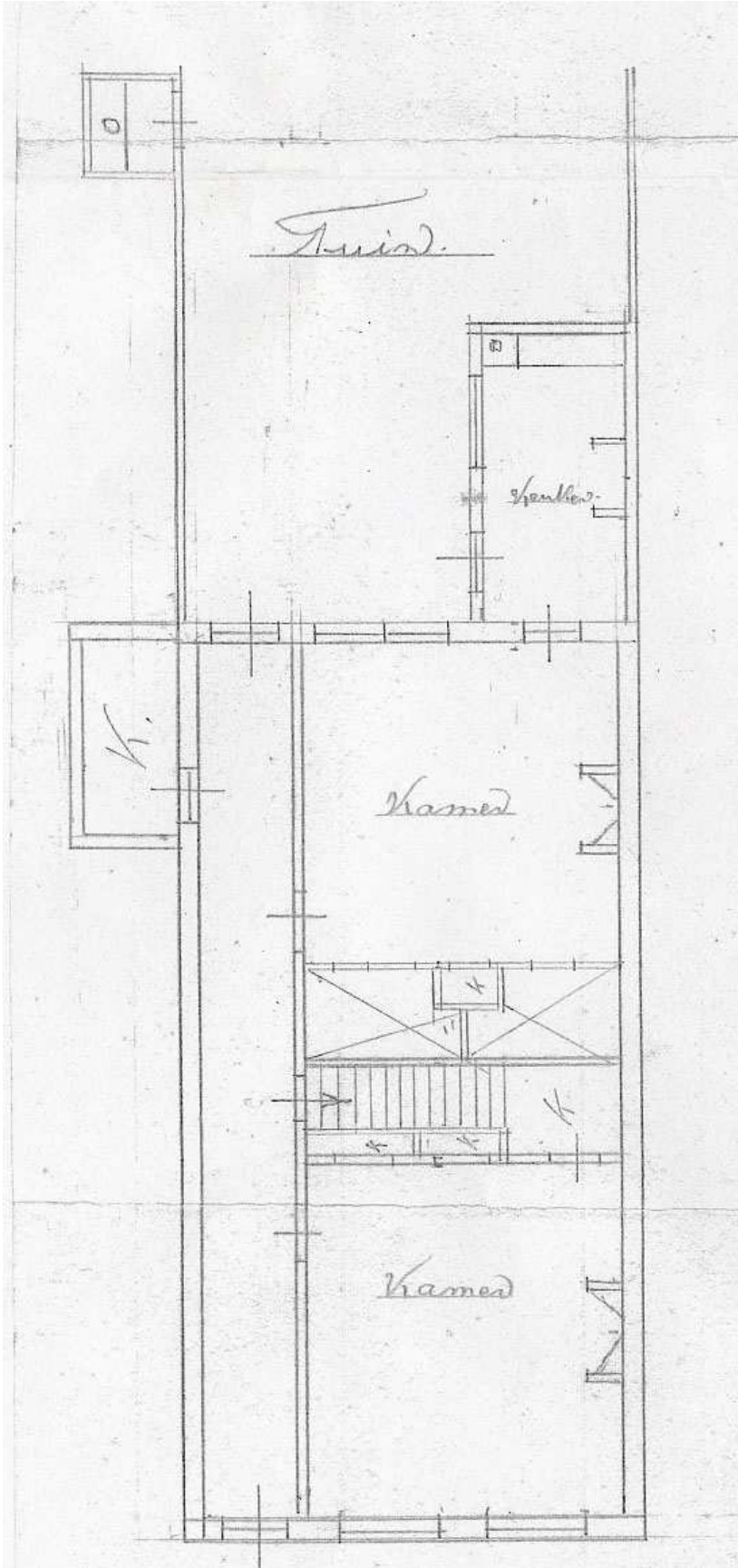
In 1999 is voorafgaand aan en tijdens de verbouwing van het pand bouwhistorisch onderzoek verricht door A. Bastmeijer.¹ Dit rapport vormt de basis van het nieuwe rapport dat wordt aangevuld met nieuwe waarnemingen die deels noodzakelijk zijn omdat sinds 1999 wijzigingen aan het pand hebben plaatsgevonden.

¹ Zie ook A. Bastmeijer e.a., Hervonden Stad 2000, blz 30 (Jaarverslag bouwhistorie, Kleine Leliestraat 12)

Wellicht dat een deel van de rechter zijgevel nog metselwerk bevat dat bij dit dwarshuis hoorde. De in 1999 door A. Bastmeijer ontdekte fundering van een eensteens tussengevel onder de achterkamer kan wellicht behoort hebben bij de vroegere achtergevel van het dwarshuis. Ook de hergebruikte eikenhouten onderdelen in de kapconstructie kunnen van dit huis afkomstig zijn. Dit eikenhout is in ieder geval ouder dan de vroege 18^e eeuw. Dit dwarshuis zal gebouwd zijn nadat de noordelijke stadsuitbreiding in het begin van de 17^e eeuw gereed kwam en was aanzienlijk breder dan het huidige huis maar minder diep. Het is goed mogelijk dat de put die werd teruggevonden onder de achterkamer bij dit huis hoorde.

Plattegrontekening van de begane grond uit 1930.

Als in 1891 het linker buurpand (Kleine Leliestraat 10) wordt afgebroken en een nieuw huis wordt gebouwd heeft dit ook consequenties voor Kleine Leliestraat 12.² De muurpenant links van de voordeur wordt vernieuwd en mogelijk ook de linker muur. Het is aannemelijk dat bij deze werkzaamheden de kleurige gangvloer werd aangebracht die nu nog aanwezig is.

Op enig moment (vóór ca. 1830) werd het huis van een kleine aanbouw voorzien die in 1907 werd vervangen door een iets grotere.

In 1930 krijgt de woning riolering en wordt een kast links van de gang tot wc verbouwd. Opvallend is dat de rioleringsbuis niet onder de gangvloer wordt aangelegd maar onder de voor- en achterkamer, kennelijk wilde de eigenaar de kleurige gangvloer uit 1891 sparen.

Een ingrijpende verbouwing vond plaats tussen 1967 en 1971 ten behoeve van het clubhuis voor doven dat een relatie had met het nabij gelegen Koninklijk Instituut voor Doven "H.D. Guyot". De voor- en achterkamer werden samengetrokken en de trap werd voor een gedeelte in de gang geplaatst zodat dit in de kamer zo min mogelijk ruimte in beslag zou nemen. Op de zolder werd een nieuwe indeling gemaakt met voor een bestuurskamer. Aan de achterkant kwam een balkon dat aansloot op het platte dak van de uitbouw zodat dit als vluchtroute kon worden benut. In de achtergevel werd hiervoor een balkondeur gemaakt.

Aan het eind van de 20^e eeuw werd het huis, dat de woonfunctie weer terug had gekregen, op onderdelen gewijzigd. Zo werd de trap weer naast de gang geplaatst maar nu met een kwart draai. De kleurige gangvloer uit 1891 bleek gelukkig nauwelijks beschadigd te zijn. Verder werd de vloer van de achterkamer vernieuwd, werden enkele plafondbalken aangepast, twee vensters in de voorgevel vernieuwd en kwam er een nieuwe achterdeur. Daarnaast werd op zolder ook het een ander gewijzigd waarbij de plaatsing van een grote dakkapel aan de oostkant de belangrijkste verandering is.

Beschrijving exterieur

Voorgevel

De voorgevel is drie traveeën breed en heeft een driehoekige top. Opvallend is de asymmetrische indeling waarbij de meest rechter muurdam aanzienlijk breder is dan de meest linker. De gevel is gemetseld van bruinrode bakstenen in kruisverband waarbij langs de rechter hoek op een regelmatige wijze hoekklezortjes in de koppenlaag zijn aangebracht. Het baksteenformaat is 19,5-20,5 x 9,0-9,5 x 4,0 cm, tienlagenmaat 48 cm. Gezien het formaat en het gebruik van hoekklezortjes ligt een datering in het begin van de 18^e eeuw, vóór ca. 1730, voor de hand. De gevel wordt afgedekt door een rollaag die links en rechts beneden aansluit op een geprofileerde zandstenen aanzetsteen en bevat aan de bovenzijde een rechthoekig topje dat wordt afgedekt door een eveneens geprofileerde zandstenen plaat. De linker muurhoek is niet origineel waardoor de hoekklezortjes die hier zeer waarschijnlijk ook hebben gezeten zijn verdwenen. Wellicht tijdens de bouw van de voorgevel van het linker buurpand in 1891 heeft men dit gewijzigd waarbij opvalt dat nu de kopse kant van de halfsteens gangwand in de gevel zichtbaar is.

De deur- en vensteropeningen hebben aan de bovenkant een halfsteens rollaag met uitzondering van een klein venstertje in de top van de gevel. Vermoedelijk in de 19^e eeuw zijn de deur en vensters van de begane grond vernieuwd en breder gemaakt. Dit is te zien aan de doorgehakte dagkanten langs een aantal kozijnstijlen en aan de afwijkende kleur van de rollagen boven de vensters en deur.

In de linker travee zit een relatief brede zespaneels voordeur uit de tweede helft van de 19^e eeuw die bereikbaar is door middel van een harstenen trapje van twee treden. De middelste panelen zijn voorzien van sierlijke gietijzeren roosters. Het deurkozijn met bovenlicht is even oud als de deur en is eenvoudig geprofileerd waarbij de profilering doorloopt in hardstenen neuten en eindigt in kapellen. Rechts van de deur zitten twee H-vensters die onlangs zijn vernieuwd waarbij zowel de detaillering van de kozijnen als van het raamhout is gewijzigd. Zo is de wisseldorpel veel breder geworden waarbij de bovendorpels van het onderramen te laag zijn geplaatst en bovendien breder zijn uitgevoerd.

Ter verlichting van de zolder zit boven het middelste venster een vierruits venster dat oorspronkelijk een schuifvenster is geweest maar later vermaakt is. Hierboven is een klein vierkant venstertje van

² Bouwdossier Dienst RO/EZ, nr B 1284 [Kleine Leliestraat 10]. Op 13 april wordt J. Brans en Gebroeders Mulder vergund op de percelen kadastraal bekend sectie E nrs. 125 en 125 bis in de Kleine Leliestraat het afbreken van het woonhuis en in plaats daarvan een woonhuis met bovenwoning te bouwen.

hout geplaatst. Ter hoogte van de zolderbalklaag en halverwege de geveltop zitten muurankers die de voorgevel verankeren aan de achterliggende constructie.

De gevel heeft een hardstenen plint die een stuk boven de huidige bestrating zit. Dit is waarschijnlijk veroorzaakt door het verwijderen van de hoger gelegen stoep die het huis vroeger ongetwijfeld heeft bezeten.

Zijgevels

De linker zijgevel is een gemene muur met het buurpand en waarschijnlijk vernieuwd in 1891. De rechter zijgevel is een eigen muur waarbij volgens de eigenaar in het voorste gedeelte metselwerk van grote bakstenen zit.

Achtergevel

De achtergevel heeft dezelfde hoofdvorm als de voorgevel en wordt ook afgedekt door een rollaag met topje waarop een geprofileerde zandstenen plaat ligt. Zandstenen aanzetstenen heeft deze gevel niet. De gevel is gemetseld van oranje-rode bakstenen, beneden in kruisverband en boven in halfsteens verband. Het baksteenformaat is 24,0-26,5 x 12,5-13,0 x 5,0-5,5cm, tienlagenmaat is 57,5 – 62,5 cm. De rollagen op de geveltop zijn gemetseld van iets donkerder stenen, dezelfde als in de voorgevel en zijn 4,0-4,5 cm dik en 9,5 -10,0 cm breed.

Op de begane grond zit geheel aan de oostkant een deur met daarnaast twee vensters ter verlichting van de achterkamer. Geheel aan de westkant sluit een eenlaagse aanbouw op de achtergevel aan.

De deur en het deurkozijn zijn nieuw. De twee vensters zijn 19^e eeuws en waren oorspronkelijk van schuiframen voorzien met een zes of achtruits roedenverdeling. Hiervan is in het westelijke venster het onderraam bewaard gebleven. Het bovenraam heeft geen roeden meer terwijl in het andere venster ter vervanging van het benedenraam openslaande ramen zijn aangebracht.

In de geveltop zit een 20^e eeuwse deur die lange tijd als vluchtdeur heeft gediend maar nu is vastgezet omdat de vluchtroute onbruikbaar is.

De achtergevel gezien vanuit de tuin.

Aanbouw

De aanbouw is gemetseld van rode bakstenen in halfsteens verband. Vooraan zit een deur met bovenlichten uit de bouwtijd (1907) waarvan de deur later is vernieuwd. De overige vensters dateren eveneens uit later tijd.

Daken

Het zadeldak heeft een shinglebedekking die onlangs is aangebracht ter vervanging van een andere bitumineuze bedekking. Het platte dak van de uitbouw heeft een mastiekbekleding.

Beschrijving interieur

De indeling bestaat uit een voor- en achterkamer met links een gang die van de voordeur tot de achterdeur loopt. Achteraan links van de gang is een wc en douche die als een uitbouw in het buurpand zit. De eenlaagse aanbouw bevat een keuken. Vanuit de gang voert een trap met kwart naar de zolderverdieping die een moderne indeling en afwerking kent.

Begane grond

De gangvloer dateert vermoedelijk uit 1891 en bestaat uit kleurige tegels van kunststeen. Langs de linker gangwand is een cementen plint met daarboven een in marmerimitatie geschilderde lambrisering op stucwerk. Daarboven heeft de muur een witte afwerking.

De gangvloer.

Vanuit de gang zijn zowel de voor- als de achterkamer bereikbaar als ook de wc/douche. De deuren dateren uit de 19^e eeuw en tellen twee panelen. In later tijd is bij de voorste deur het bovenste paneel vervangen door glas. Naast de 19^e eeuwse wc deur is een nieuwe deur geplaatst en de oude deur geeft nu toegang tot een ondiepe kast.

De voor- en achterkamer worden overdekt door een eenvoudig geprofileerde grenenhouten balklaag met kwartronde profielen en is negen balkvlakken diep. Opvallend is dat de balken van de voorkamer iets breder zijn dan de balken van de achterkamer. De achterkamer ligt twee treden hoger dan de voorkamer en in deze overgangszone heeft vroeger een bedstedenwand gezeten waarin ook de trap

naar de verdieping zat. Hier zijn enkele balken vernieuwd en van een soortgelijke profilering voorzien als de overige balken.

Tegen de rechter wand bevonden zich de haarden, één per ruimte. Hiervan is de haardplaats van de voorkamer bewaard gebleven in een gemoderniseerde vorm. De voor- en achterkamer hebben verder een moderne afwerking.

De gang heeft een balkenplafond, het zijn dezelfde balken als in de naastgelegen kamers omdat deze doorlopen naar de zijgevels. Tussen de balken is de onderkant van het vloerhout te zien. Het zijn vrij zware grenen vloerdelen van ongelijke breedte. In het midden is een stuk vernieuwd omdat hier in 1969 een trap werd aangebracht waarvoor de zoldervloer moest worden veranderd. Deze trap is door de huidige eigenaar weer verwijderd.

De achterkamer tijdens de verbouwing in 1999. Links een foto van de westmuur met daarachter de deur naar de keukenuitbouw en op de voorgrond de plavuizenvloer. Op de foto rechts is een gedeelte van een verdiepte goot te zien met daarachter en erlangs een restant van een muur. Dit is mogelijk een restant van de achtergevel van het 17^e eeuwse dwarshuis. Deze laatste foto is gemaakt in de richting van de voorgevel waarbij rechts nog juist een stukje van de gangmuur is te zien.

Het muurrestant gefotografeerd in de richting van de gangmuur. Op de foto is nog juist zichtbaar de bepleisterde binnenkant van de muur. Achter de muur is de verdiepte liggende goot zichtbaar.

Tijdens de verbouwing van het huis is in oktober 1999 door Aletta Bastmeijer (Dienst RO/EZ en Stichting Monument & Materiaal) een bezoek gebracht aan het pand om bouwhistorische waarnemingen te verrichten. Omdat de houten vloer van de achterkamer was verwijderd was het mogelijk de onderliggende sporen vast te leggen. Het verslag van dit onderzoek volgt hieronder: “Het onderhoud van het pand concentreerde zich in de achterkamer van het pand, op de begane grond. Na het verwijderen van de houten vloer is hier een aantal oude afwerkingen in het zicht gekomen. Onder de houten vloer van de achterkamer kwam een plavuizenvloer te voorschijn die door verzakkingen beschadigd was. Deze vloer bestond uit geel en groen geglazuurde plavuizen. Op grond van het formaat van deze plavuizen, 21½ bij 21½ centimeter met een dikte van 3½ centimeter, zijn zij te dateren in de 19^e eeuw. In het centrale deel van de vloer was de glazuurlaag van de plavuizen afgesleten. Waarschijnlijk zijn de plavuizen aan de randen van het vertrek beschermd geweest door kasten en dergelijke die langs de wanden hebben gestaan. Opvallender echter was een soort verdiepte goot, ongeveer in het midden van de begane grond van het pand, die aansloot op de plavuizenvloer. Deze ‘afvoer’ van baksteen liep over de volle breedte van het pand en had, naar verluid, een soort putje bij de westelijke zijgevel waarbij zich tevens een opening in deze gevel bevond. De bakstenen waarmee deze ‘afvoer’ was vervaardigd meten 27 à 27½ x 13 centimeter. De dikte kon niet worden opgemeten. Het is zeer waarschijnlijk dat deze goot is aangelegd en heeft gefunctioneerd als een schrobgootje. De ruimte in de huidige achterkamer werd mogelijk als werkplaats gebruikt, met een plavuizenvloer, waarbij het gootje de schoonmaak vergemakkelijkte. Aan de noordzijde van de ‘afvoer’ bevond zich een gefundeerde 1-steens muur waarvan aan de noordzijde resten van een wit kalken pleisterlaag zichtbaar waren. Dit is waarschijnlijk een restant van een tussengevel.

Na het verwijderen van de plavuizen van de achterkamer werd vervolgens een tweede afwerking gevonden. Deze bestond uit kleine keitjes, langs de huidige achtergevel. Hiernaast waren in een, naar het leek, rechthoekig patroon grote zwerfkeien geplaatst. Een verklaring voor de plaatsing van deze grote keien is niet duidelijk. De kleine keien wijzen duidelijk op de versteviging van een paadje of (binnen)plaatsje.

Tussen de grote keien was het vloerniveau opgehoogd, of volgestort, met puin van bakstenen en ander afval zoals dieren botten. Ook werden onder andere stenen en glazen knikkers, een leren schoentje en glasresten aangetroffen.

Aan de buitenzijde van de achtergevel was bovendien een deel van de fundering zichtbaar. Onder de 17e eeuwse stenen van het opgaande werk waren bakstenen van veel grotere afmeting te zien. Zeer waarschijnlijk zijn dit hergebruikte kloostermoppen omdat de zichtbare stenen vooral bestonden uit ¾ stenen en stenen met andere maten. De dikte van de stenen varieerde van 8 à 9 cm.”

De opgraving nadat de plavuizenvloer was verwijderd, gezien in de richting van de gang.

Aan deze waarnemingen kan nog worden toegevoegd de vondst van een waterpunt (die kennelijk pas later, na oktober 1999, tevoorschijn is gekomen). Volgens de huidige eigenaar die de vondst deed bevond deze put zich onder de gangmuur bij de achterkamer en was gemetseld van vrij forse bakstenen die speciaal voor dit doel waren gebakken omdat ze taps toelopen. De bakstenen zijn herlegd in de bestrating van het terras achter het huis en meten ongeveer 25,5 cm (lengte) en 16,5 cm (brede kant), 12,0-13,0 cm (smalle kant). Gezien de merkwaardige plaats in het huis moet de put ouder zijn en bij een vroegere situatie horen, vóór de bouw van dit huis.

Het gevonden muurrestant is zoals boven al aangegeven, vermoedelijk een restant van de achtergevel van het 17^e eeuwse dwarshuis (zie Haubois) en niet van een tussengevel.

Kapconstructie

De kap dateert vermoedelijk uit de bouwtijd van het huis en bestaat uit sporenparen van gekantrechte en rondhouten sporen van naaldhout (mogelijk dennenhout). De sporen zijn gekoppeld door middel van hanebalken en halfhouts aansluitingen in de nok. Een aantal hanebalken zijn hergebruikte eikenhouten hanebalken. De overige hanebalken zijn van grenenhout. Er zijn geen telmerken zichtbaar. Ten behoeve van het windverband zijn schrankhouten aangebracht. De verbindingen zijn genageld.

De kapconstructie met de aansluiting van de sporen in de nok.

Waardstelling

Het pand is van belang vanwege de:

- Stedenbouwkundige waarde als kenmerkend onderdeel van een bouwblok dat onderdeel uitmaakt van de 17^e eeuwse stadsuitleg. Het huis documenteert een stukje stedenbouwkundige ontwikkeling uit het begin van de 18^e eeuw.
- De bouwmassa van dit eenlaagse huis met zadeldak.
- De karakteristieke architectuur van de voorgevel. Het betreft een puntgevel met zandstenen afdekstenen en metselwerk van kleine bakstenen in kruisverband met hoekklezortjes. De 19^e eeuwse vensters en de 19^e eeuwse voordeur hebben positieve monumentwaarde. De later

vernieuwde vensters in met name in de voorgevel hebben indifferente waarde vooral vanwege de afwijkende detaillering. Vernieuwing hiervan met een goede detaillering is aan te bevelen.

- Vanwege de constructie die voor een belangrijk deel origineel behouden is gebleven. Te denken valt hierbij aan de balklaag, kapconstructie, muurwerk (zij- en achtergevels).
- De indeling van het huis met gangmuur. Deze muur is een oud en structuurbepalend element.
- De interieurafwerking van de gangvloer, deze heeft hoge monumentwaarde. Enkele 19^e-eeuwse tweepaneels deuren hebben positieve monumentwaarde, voor het overige heeft de interieurafwerking indifferente monumentwaarde.
- De eenlaagse aanbouw uit 1907 heeft indifferente monumentwaarde.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoossier van de Dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Kleine Leliestraat 12**
Bouwdoosnummer : B 5744
D.I.V. bezoek : 29 juni 2006

1907

J. Volke krijgt een vergunning voor het vervangen van de bestaande keuken door een nieuwe keuken. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1930

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. Er wordt een privaat aangebracht in het pand voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1969

Het Koninklijk Instituut voor Doven "H.D. Guyot" krijgt toestemming voor het in gebruik nemen van in het pand aanwezige woonruimte voor bedrijfsdoeleinden.

Het bestuur van het Clubhuis voor Doven krijgt een vergunning voor het veranderen en vergroten van de leegstaande woning tot vergaderzaal. De geraamde bouwkosten bedragen f 1500,-. W. Faber is architect van het bouwplan. Het werk wordt in 1971 voltooid.

H. Wierts